

LAKNER LAJOS

A „Nagy-Debrecen”-gondolat megszületése

A 19. század végén, a 20. század elején Debrecen bejelentette igényét a *nagyvárosi rangra*. A városi elit szerint erre elsősorban az adja a jogot, hogy itt őrizték meg a maga eredetiségében a nemzeti kultúrát, főleg annak köszönhetően, hogy a cívisek világában maradt meg az érintetlen, tiszta magyarság.¹ E meggyőződést az Alföld legjellegzetesebb, legmagyarabb tájként való értelmezése is megalapozta.² A 19. századot egyébiránt végigkísérte a gondolat, mely szerint Debrecen magyarság tekintetében minden várost megelőz.³ Ennek eredete a reformáció koráig nyúlik vissza, a századfordulón azonban új intézményes kereteket kapott. Most azonban a város nemzeti karakterének legfőbb hírvivője elsősorban már nem a református egyház volt, bár a hatása kiterjedt az ország nagy részére, hanem egy irodalmi társaság, a Csokonai Kör. Az irodalom 19. századi szerepének fölértékelődése következtében ugyanis a kör volt képes a város érdekeinek és értékeinek az irodalmi mezőn túli megjelenítésére, ráadásul a Csokonai-kultusz abban a csalóka hitben ringatta képviselőit, hogy képesek a társadalmi és felekezeti egység megteremtésére.⁴ Így bár a kör elsősorban irodalmi, s részben városszépítő egyesületként működött, mégis nemzetpolitikai tényezőként léphetett föl, amikor Debrecen a nemzeti kultúra és mindenekelőtt a nemzeti irodalom területén *regionális központtá* kívánták fejleszteni. Szerepe volt e kulturális hagyomány fölértékelődésében a századfordulón megerősödő regionalizmus-törekvéseknek is, melyek a vidéki városokat napvilágra akarták vinni Budapest árnyékából.

Vitathatatlan, hogy a regionalizmusnak valós alapja volt, mert a vízfej Budapest néhány kivételtől eltekintve valóban akadályozta a vidéki városok fejlődését. A kivételek közé azok a városok (Kolozsvár, Temesvár, Pozsony, Zágráb) tartoztak, melyek messze voltak a fővárostól,⁵ s tőle függetlenül is pezsgő és sajátos kultúrát, urbanisztikailag is értelmezhető környezetet és városi infrastruktúrát tudtak teremteni. Ugyanis e helyeken nem érződött úgy Budapest vonzása, mint Debrecenben vagy Szegeden. A regionalizmus törekvéseinek jogosságát mi sem mutatja jobban, mint az a Trianon

¹ Vö. IRINYI Károly, *A politikai közgondolkodás és mentalitás változásai Debrecenben, 1867–1918*, Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2002, 82.

² Vö. GYÁNI Gábor, *A tér nemzetiesítése: elsajátítás és kisajátítás*, Helikon, 2010/1–2, 249–250.

³ ERDÉLYI János, *Úti levelek, naplók*, Bp., Gondolat, 1985, 45.; BÉNYEI Miklós, *Debrecen reformkori művelődéstörténetének néhány kérdése = Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve*, Debrecen, 1974, I, 192.; LAKNER Lajos, *Pákh Albert két élete = PÁKH Albert, Utazás Debrecenben*, szerk. LAKNER Lajos, Debrecen, Déri Múzeum, 2016, 50–51.

⁴ LAKNER Lajos, *Az Árkádia-pör fogságában: A debreceni Csokonai-kultusz*, Debrecen, Déri Múzeum, 2014, 243–257.

⁵ Vö. BELUSZKY Pál, *A regionális központok kialakulása Magyarországon*, Magyar Tudomány, 2007/6, 271–279.

utáni felismerés, hogy a tragédia, az ország szétszakításának oka részben a gazdasági-
lag, kulturálisan és társadalmilag erős vidéki városok hiányában is keresendő. Többek
között Bethlen István mondta ki ezt nagyon határozottan egy 1930-as beszédében:
„a nagy vízfejű Budapest, amelyben centralizálva van kultúra, gazdasági élet, admi-
nisztráció, politikai élet, egészségtelen állapot, mert ha Budapesten a Kossuth Lajos-
utcában egy kézigránátot feldobnak, akkor felfordul az egész ország, ha nincsenek
vidéki centrumok”.⁶ Ugyanakkor arra is szükséges rámutatni, hogy a vidéki városok
többsége esetében nem annyira regionalizmusról, mint inkább *decentralizációs* igé-
nyekről beszélhetünk.⁷

A decentralizációt a lehangosabban, vagy legalábbis a legnagyobb nyilvánosságot
teremtve a kultúra és az irodalom képviselői fogalmazták meg, ugyanis nagyobb be-
folyást szerettek volna szerezni az irodalmi mező szereplői között: azt akarták, hogy
a vidéki irodalom és az alkotók is láthatók legyenek. Így Debrecenben a már említett
irodalmi kör adott erőteljesen hangot e törekvésnek: „A Csokonai Kör az elmúlt évben
számot vetett Debrecen központi jellegével és tőle telhetőleg azon volt, hogy városun-
kat társadalmilag is vidékének szellemi központjává tegye.”⁸ A decentralizáció igénye
megfogalmazásának nem ritkán főváros-ellenes éle volt. 1894-ben még csak a város
sajátos kultúrája megőrzésének fontosságát hangsúlyozták: „Kétség kívül mindnyájan
büszkék vagyunk gyorsan fölvirult, s mindegyre fényesebben kiemelkedő fővárosunk-
ra. Óhajtjuk, hogy az méltán képviselje az ország gazdagságát, műveltségét, dicsőséges
hirdetője legyen az idegen előtt, aki eljön, állami létünknek; de nem óhajtjuk, hogy
elnyelje egy egész nemzet szellemi életét.”⁹ Az 1901. évi jelentésükben azonban már
arról olvashatunk, hogy kevés olyan város van, amelynek polgársága annyira egy lenne
a magyar fajjal, mint Debrecen. Mindezt azért tartották különösen fontosnak kiemelni,
mert szerintük a nemzeti műveltség alapja a faj: „Nem választható el a magyar művelt-
ség ápolása a magyar haza és a magyar faj szolgálatától. Édes hazánk területén – sajnos
–, oly ritka hely az olyan, mint Debrecen, ahol nem érzik, nem fáj az a seb, melyet az
idegen nemzetiségek fajgyűlölete üt, vagy amely – amannál még százszor veszedelme-
sebb – önsorvadásunkból ered.”¹⁰

E szövegrész szerint tehát egyrészt Debrecen azért a valódi nemzeti műveltség helye,
mert óvta, ápolta, megőrizte a magyar fajt, másrészt azon kevés helyek egyike, ahol még

⁶ BETHLEN István, *Beszámolóbeszéd Debrecenben (1930. július 6.) = Bethlen István gróf beszédei és írásai*, Bp., Genius, 1933, II, 293.

⁷ Vö. K. LENGYEL Zsolt, *Auf der Suche nach dem Kompromiss: Ursprünge und Gestalten des frühen Transilvanismus 1918–1928*, München, Ungarisches Institut, 1993, 25–29, 47–62. A régió kérdéséhez lásd Pierre BOURDIEU, *Az identitás és a reprezentáció: A régió fogalmának kritikai elemzéséhez*, ford. DERDÁK Tibor, *Szociológiai Figyelő*, 1985/2, 7–22; ANSSI PAASI, *A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása*, ford. DR. HUSZTI Judit, *Tér és Társadalom*, 1989/3, 70–79.

⁸ ASZTALOS Dezső, LAKNER Lajos, SZABÓ Anna Viola, *Kultusz és áldozat: A debreceni Csokonai Kör*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2005, 326.

⁹ *Uo.*, 321.

¹⁰ *Uo.*, 330.

él a valódi fajszeretet, vagyis képes saját kis világán és érdekein túl meglátni a nemzet érdekeit: végül pedig azért, mert itt egészséges a lélek, és az ezen alapuló öntudat megóv a kételytől és az önmarcangolástól. 1902-ben a kör alelnöke, Komlóssy Artur az Országos Irodalmi Szövetség megalakulásakor ismét annak a meggyőződésének adott hangot, hogy „az irodalom nemzeties” mivoltát csak „a fajmagyar lakta vidék irodalmi egyesületei” biztosíthatják.¹¹ 1906-ben Szávay Gyula főtítkárral pedig Debrecen hagyományörző szellemiségét „az irodalom nemzetietlen művészkedésével” szembeni erőként értelmezte: „a keleti szabad síkság ezer év óta itt őrt álló magyarsága öntudatlan is őrzője érzésben, gondolkodásban, maga hozzátartásában annak, ami hamisítatlan magyar és kell is, hogy az maradjon”.¹² Ezek szerint a város polgárai azért is a tiszta magyar faj képviselői, mert öntudatlanul, vagyis a vérükben őrzik a tiszta magyarságot. Az öntudatlanság dicsérete azért lehetett fontos a számukra, mert működésük során folyamatosan a cívisek érdektelenségével és közönyével kellett szembesülniük. Mindezek után természetesen adódhatott a következtetés, hogy Debrecen szellemisége lakmuspapír, amely ki tudja mutatni, hogy mi magyar és mi nem.

A fenti logika alapján osztották ketté Budapest kultúráját is. Támogatták, sőt alá is vetették magukat a kultúrpolitika által fönntartott, magát a valódi nemzeti kultúrra megőrzésére elhivatottnak tartó Kisfaludy Társaságnak, ugyanakkor elutasították, bírálták, néha támadták is a Nyugatot és a főváros szórakoztató intézményeit, szembeszálltak az őket jellemző „felületesség, [...] léhaság és [...] frivolság rossz szellemével”.¹³ Kultúrpolitikai gondolkodásukat a nemzeti és idegen, a romlatlan és léha, az erkölcsös és erkölcstelen, az egészséges és beteg szembenállása határozta meg. Az is kétségtelen ugyanakkor, hogy aszimmetrikus ellenfogalmakról van szó, mert a megbélyegzett fél is megtagadta az elismerést a körtől és a várostól. Elég csak Ady barátjának, Sipos Bélának az egyik írását idéznünk, amely teljesen hiteltelenként ábrázolta a társaságot, s ezzel „összezúzta” azt az önképet is, amelyet a fentebb idézett szövegekben rajzoltak meg magukról és városukról: „A Csokonai Kör alelnöki állásáról lemondott Dobieczy Sándor. Ugye tetszik ennek a jeles magyar írónak a nevét ismerni, széles Magyarországon? Mert elmondott vagy kétszáz pohárköszöntőt és meg is szerkesztett vagy két programbeszédet. Jellemző ez a vidéki irodalmi viszonyokra. Irodalmi társulati alelnök lehet: volt képviselő, fűszeres, vegyeskereskedő és bádogos – csak író nem.”¹⁴ Ady Endre, akinek írásai ennél szélesebb körben hatottak (az ellene zajló támadások révén azok is hallottak róla, akik nem foglalkoztak irodalommal), olyan kultúrát talált Debrecenben, amelynek nincs köze a jelenkor életéhez és kultúrájához. „Ignotusszal sírtunk egyszer össze Debrecenben a Kollégium kriptás könyvtárában, hol is Oláh Gábor volt a mutogató vezetőnk: – Nem az a baj – valahogyan ezt mondta Ignotus –, hogy Debrecen talán kulturálatlan hely. Sajnos, van múltas

¹¹ *Uo.*, 408.

¹² *Uo.*, 345.

¹³ *Uo.*, 333.

¹⁴ *Uo.*, 417.

kultúrája (Csokonai-ereklyéket néztünk éppen akkor), s e kultúra reménytelen az igazi kultúra számára.”¹⁵ Azt a kultúraértelmezést bírálta Ignótus, amely a múltat és annak alkotásaira mint érinthetetlen és megkérdőjelezhetetlen művekre tekint, s amelyből hiányzik az elemző magatartás, a jelen szellemi horizontja felől közelítő nézőpont. Helyette a múltat fetisizáló kultusz uralkodik, amelynek következménye a múlt és a jelen közti párbeszéd hiánya, s ebből következően az *eleven kulturális élet*. 1911-ben joggal tette szóvá Tóth Árpád, hogy míg az elhunyt szépírók megünneplésére áldoz a kör, addig a város akkor legígéretesebb tehetségét hagyja nyomorogni.¹⁶

1909-ben aztán megszületett a *Nagy-Debrecen politikai kategória*, amely szerint Debrecen nemcsak a nemzeti törekvések kútforrása, amely „átvinné az elkabarésodott Budapest szerepét, s az egész országra kisugározná a magyar modernség szellemiségét”, hanem a második, sőt az igazi, mert a nemzeti főváros. E kategória Rákosi Viktor írónak, a hajdúnánási választókerület országgyűlési képviselőjének találmánya volt, aki a Budapesti Hírlap 1909. május 19-i számában megjelentette a *Nagy-Debrecen* című írását. Rákosi cikkének nemcsak a szerző ismertsége és népszerűsége miatt volt súlya, hanem a lap miatt is, ugyanis igazi „nagyhatalom” volt, komoly szerepet kapott a politikai és az irodalompolitikai küzdelmekben, melyekben a hivatalos politikai és kultúrpolitikai álláspontot képviselte. Ez teszi érthetővé a rivális városok heves reakcióját, amelyek joggal gondolhatták, hogy Rákosi véleménye a kormány elhatározását tükrözi. Írásának két sarkpontja van. Az egyik állítása, hogy Debrecent „impozáns anyagi és erkölcsi ereje” a második fővárossá teszi, alkalmassá arra, hogy egyeteme legyen. Az erkölcsi erőt azt értette, hogy a város megőrizte az ősi magyar hagyományokat és szellemiséget, melyet a cívisek fönnymaradása igazol, akik ugyan „a kis lajbij[uk] zsebéből kifizeti[k] azt a pesti urat, aki automobilon rohan végig az Andrássy úton”, de velük ellentétben nem hivatkoznak gazdagságukkal. A várost a cívisek világában megőrzött tiszta, érintetlen magyarság predesztinálja arra, hogy *ellenpólsa* legyen Budapestnek, amely elsősorban „mint mulató város ismeretes a kontinensen”, vagyis nemzetietlen. Kellő alapot és hitelesítő pecsétet e szerephez mindezen túl az ad, hogy Debrecen „már évszázadok előtt kulturhely volt”, mégpedig *magyar* „kulturhely”, ahol a külföldi tudományos központokból hazahozott tudást „a nemzet számára földolgozt[ák]”, vagyis a magyar szellemhez igazították. Rákosi tehát nem állított kevesebbet, minthogy az a valódi magyar hagyomány és az a nemzetivé formált, nemesített tudás, mely nélkül nem maradhat fenn a magyarság, Debrecenben található meg. Írása másik sarkpontja annak az állítása volt, hogy a város a tervezett infrastrukturális beruházások révén a valódi nagyvárossá válás útjára lépett, amelynek jele, hogy most készülnek a „vízvezetéket megcsinálni”, amit majd a csatornázás, az utak burkolása és sajátosan debreceni jelleget mutató épületek megépítése követ.¹⁷

¹⁵ ADY Endre, *Szegény magyarok: Szegény Oláh Gábor*, Nyugat, 1914/7, 497.

¹⁶ TóTH Árpád, *A nagy beteg Oláh Gábor*, Debreceni Nagy Újság, 1911. október 10., 6.

¹⁷ RÁKOSI Viktor, *Nagy-Debrecen*, Budapesti Hírlap, 1909. május 19., 1–2.

A kettő együtt (a tiszta, öntudatos magyarság dicsérete és a városiasság hiánya) jó alapot adott arra, hogy megszólaljanak Szeged, Temesvár és Miskolc¹⁸ képviselői. Szeged levéltárosa szerint városa szintén rendelkezik azokkal az anyagi, szellemi és erkölcsi értékekkel, amelyekkel Debrecen. Különösen fontosnak tartotta kiemelni, hogy az ő színházukban elő nem adnának a Vígszínházban futó boházokat vagy olyan „erkölcs- és ízlésrontó darabokat”, melyeket Debrecenben műsora vesznek, legfeljebb operettek vagy „látványos” darabokat, de azokat is ritkán. Mindezen túl Szeged mellett szól az is, hogy már most rendelkezik vízvezetékekkel, csatornával és építési szabályrendelettel. Rákosi szemére hányta, hogy elfeledkezett arról, a kormány Szegednek ígérte meg a harmadik egyetem felépítését. A fő érve azonban az volt, ami a vita végére igazán fontossá vált, hogy asszimilálni tudta a Bácskában élő svábokat, akik büszkén vallják magukat magyarnak.¹⁹ Temesvár ipar- és kereskedelmi akadémiai titkára szerint városa még a Tisza-parti városon is tútesz. Ugyanis Temesvár infrastruktúrája és gazdasága európai színvonalú. Ipara fejlett, most épül a tőzsdéje, és rendelkeznek városrendezési tervvel. Európaiságát annak is köszönheti, hogy a német nyelv általános tudása lehetővé teszi a „német kultúra közvetlen megismerését”, amely ezek szerint tájékozódási pont. A szerzőt nem zavarta, hogy később viszont az asszimiláció eredményességét azzal igazolta, hogy a polgárok 66,5%-a tud magyarul. Ebben nagy szerepe volt, hogy a diákok többsége nem beszél németül, s így a szüleit is arra kényszerítik, hogy „megtanulj[anak] a haza nyelvén”. Mindezek alapján határozottan jelentette ki, hogy Temesvár joggal tart igényt arra, hogy itt alapítsanak újabb egyetemet.²⁰

Nem tértem ki a vita több részletére, csak arra, amely a mi szempontunkból fontos. A fentiekből is világosan kitűnik, hogy városias jelleg tekintetében mindkét város megelőzte Debrecent. Magyarság tekintetében azonban a cívisvárosé lett az elsőbbség. Ugyanis a Csokonai Kör alelnöke, Komlóssy Artur hozzászólásában a *nemzetiségi kérdést* tette meg döntőbíróvá, mondván, az oláhok sokkal veszedelmesebbek a sváboknál, s ez a tény Debrecent a többi város fölé emeli, mert innét „lehet kezdet nyújtani az erdélyi magyarságnak, Debrecenből kell utat törni Erdélybe”. E szerepre szerinte még Kolozsvár sem képes, mert körülötte „a magyarul nem tudók száma gyarapodik”.²¹ A szegedi álláspontot képviselő levéltáros egy újabb írásban szállt szembe Debrecen elsőbbségével. Az volt a legfontosabb érve, hogy a cívisváros még csak előtte áll annak a nemzeti feladatnak, amelyet a Tisza-parti város már teljesített, s ez nem más, mint a nemzetiségek asszimilációja. Debrecen ebbeli sikerét kételkedve várta, mert „megmagyarosodott oláh népet még nem látott”. Ebből vonta le a végkö-

¹⁸ Miskolc álláspontját azért nem ismertetem, mert az erről szóló írás egy helyi lapban jelent meg, s a vita szereplői sem tudtak róla.

¹⁹ Sz. SZIGETHY Vilmos, *Nagy-Szeged: Levél a szerkesztőhöz*, Budapesti Hírlap, 1909. május 21., 3–4.

²⁰ LENDVAI Jenő, *Nagy-Temesvár: Levél a szerkesztőhöz*, Budapesti Hírlap, 1909. május 30., 32–33.

²¹ Komlóssy Artúr levelét Rákosi Viktor kommentárral ellátva közölte: *Nagy-Debrecen*, Budapesti Hírlap, 1909. június 4., 14–15.

vetkeztetést: „miért kerülnek a fényes alkalmat a Szegeden teljesíthető nemzeti munkára csak ezért, mert Debrecenben talán lesz hasonló munkára alkalom – valamikor”. A vitát azonban, úgy tűnt, Rákosi javaslata eldöntötte, noha szabadkozott, hogy nem akarta a harmadik egyetem ügyének kérdését megnyitni, csak elvetette a magot. Igaza volt azonban Irinyi Károlynak, amikor a Nagy-Debrecen koncepciót *politikai kategóriának* minősítette, mert a polémiában Debrecen mellett nemzet- és nemzetiségpolitikai érvek szóltak, vagyis politikai érdek: a nagyobb politikai veszély hívta el a várost a Nagy-Debrecen szerep betöltésére. Itt már nem irodalmi vagy kulturális harcról van szó, amely a Csokonai Kör állásfoglalásaiban megjelent, hanem politikai-hatalmi kérdésről.

A Budapesti Hírlap hasábjain folyó vitának természetesen a debreceni hírlapokban is visszhangja lett. A Debreczen Rákosi írását ismertető, idéző és arra reagáló cikkeinek már az alcímei is beszédesek: *Hivatásunk és jövőnk, Mint bástyás vár az oláhság ellen.*²² Mindezek után az sem véletlen, hogy az újság nyilvánosságra hozta egy Berlinbe kivándorolt bácskai sváb levelét, aki Debrecen mellett tette le a garast, noha inkább várható lett volna tőle a Szeged melletti kiállás, ami sokkal közelebb van Bácskához.²³ A Debreczeni Független Újság egy az egyben, minden kommentár nélkül lehozta Rákosi cikkét.²⁴ Megjelentette viszont Komlóssy Artur már idézett, szerkesztőnek küldött levelét is.²⁵ Szintén e napilap írt a címlapján a vidéki városok jövőjéről, és közölt tudósítást Debrecen dicséretéről, amely a munkáskertekről és a Csokonai Kör évkönyvéről szóló elismeréseket ismertette.²⁶ Egyedül a Debreczeni Újság vállalkozott arra, hogy rámutasson, Rákosi állításainak nincs reális alapja: a városszabályozási terv hiábavaló, mert néhány szabálytalan utca rendezésénél többet nem tartalmaz, ráadásul a házak tulajdonosai még ennek is ellenállnak. Meg is tehetik, hiszen többek között a város korábbi, milliomos, nyugalmazott polgármestere ad számukra követendő példát, aki „mikor a Batthyány utca kiszélesítéséről volt szó, a legerélyesebben tiltakozott ellene [...], és így csinált a többi is”. Hiányzik az átgondolt és hosszú távú tervezés is, ahogy a Nagytemplom előtt álló Stencinger ház története is mutatja. A 30-40 év előtti tulajdonosa 20.000 forintért kínálta, nem kellett. 1909-ben 205.000 koronáért akarták megvásárolni, ennyiért viszont a mostani tulajdonosa nem adta, pedig a helyén akarták felállítani Kossuth szobrát. Véggövetkeztetése: „Ahol a kicsinyeskedés ilyen mértéke az irányadó, ott nem lehet beszélni századokra előrelátó városfejlesztési programról.” A cikk írója – a vita logikájához igazodva – különösen

²² Nagy-Debrecen: Rákosi Viktor *Debreczenről: Hivatásunk és jövőnk*, Debreczen, 1909. május 19., 1–2.; Nagy-Debrecen: *Mint bástyás vár az oláhság ellen*, Debreczen, 1909. június 4., 1.

²³ Nagy Debreczenről: *Egy berlini „sváb” mérnök levele*, Debreczen, 1909. június 3., 1.

²⁴ Rákosi Viktor, *Nagy-Debreczen*, Debreczeni Független Újság, 1909. május., 1–2.

²⁵ Nagy-Debrecen: *Hírlapi harc a harmadik egyetemért? Rákosi Viktor mellettünk*, Debreczeni Független Újság, 1909. június 5., 2.

²⁶ *Vidéki városok jövője*, Debreczeni Független Újság, 1909. június, 1.; *Debrecen dicsérete: A fővárosi lapok és a Csokonai-kör*, Debreczeni Független Újság, 1909. június 15., 4.

fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a város polgárait sokkal inkább a *szociális helyzetük* foglalkoztatja, semmint fajmagyarságuk, vagyis a nemzet nagy kérdéseivel alig gondolnak. Ezt mutatja az is, ami összefügg a város elhibázott gazdaság- és társadalmpolitikájával, hogy a színmagyar lakosság kivándorol Amerikába. Ennek fő oka ugyanis, hogy a városvezetés nem hajlandó áttérni a nagybérleti rendszerről a kisbérletire. Rákosi álmához tehát „más debreceni emberek kellenének”.²⁷

A vita kezdetben az egyetem elhelyezése körül forgott, végül a legfőbb kérdéssé az lett, hol van nagyobb szükség egy város megerősítésére, hogy a nemzetiségekkel szemben kellő erővel lehessen föllépni. A Rákosi által megálmodott „Nagy-Debrecen”-gondolat a város legfontosabb feladatává tette az erdélyi magyarság erősítését, hogy kordában lehessen tartani a román nemzetiség törekvéseit. Ha nem is felel meg a valóságnak, amit egy Debrecenhez kötődő író, a Vándor Iván álnéven publikáló Weisz/Várady Ilona írt, hogy „Nagy-Debrecen fényes jövőjébe vetett hitnek fanatikussai támadtak”,²⁸ az azonban bizonyos, hogy a magyarság végvára szerep, amely majd Trianon után fogalmazódott meg újra állami támogatással, ettől kezdve kezdett megformálódni. A Klebelsberg által megfogalmazott Nagydebrecen-konceptió²⁹ központi magja ugyanis a város kulturális megerősítése volt, hogy biztosítani tudja a magyar kulturális fölényt, az erdélyi magyarság megtartását, és a nagyhatalmak által elfogadható érvet biztosítson a határrevízióhoz.

LAKNER LAJOS

főmuzeológus-irodalomtörténész, tudományos igazgatóhelyettes
Déri Múzeum, Debrecen
lakner.lajos@derimuzeum.hu

The Origins of the Nagy-Debrecen Notion

Abstract: From the 1870s onwards, Debrecen became a regional economic, commercial and educational center. By the end of the century, the notion of Debrecen being the safeguard of national and literary culture became popular, preserved by the pure Hungarian culture of the city’s middle class. At this time, however, this prominence in national policy was only the aspiration of the literary elite of Debrecen. In 1909, the notion of Nagy-Debrecen (Great Debrecen) became a political category, meaning the real capital of Hungary was not Budapest, but Debrecen. It was particularly important that the concept was introduced by Viktor Rákosi, editor of Budapesti Hírlap, an official government newspaper, which made it seem that this

²⁷ Nagy-Debrecen: Rákosi Viktor cikke, Debreczeni Újság, 1909. május 20., 2–3.

²⁸ VÁNDOR Iván, *Debreceni kiskertek*, Budapesti Hírlap, 1909. június 23., 9.

²⁹ KLEBELSBERG Kuno, *Nagyszeged és Nagydebrecen = Klebelsberg Kuno*, s. a. r. T. Kiss Tamás, Bp., Új Mandátum, 1999, 226–228.

was not only the aspiration of the local elite, but an officially endorsed notion. The study is concerned with exploring the origins of the Nagy Debrecen notion and its layers of meaning, and showcases how this late 19th century concept became the basis for the Nagydebrecen (Great Debrecen) notion of the 1920s, put forth by Kuno Klebelsberg.

Keywords: Debrecen at the beginning of the 20th century, regionalism, urbanization, Hungarian cultural superiority

DOI: 10.37415/studia/2021/1-2/7-14.

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

